

УДК 371.215.5

І. З. Зубрицький*Науково-дослідний інститут пресознавства ЛННБ України
ім. В. Стефаника***ВИДАВНИЧА СПРАВА В РОЗУМІННІ ЖУРНАЛІСТІВ ГАЗЕТИ
«НОВА ЗОРЯ» (1926–1939 рр.)**

Аналізуються публікації, присвячені католицькій пресі та книговидаванню. Вивчаються повідомлення як про вітчизняну видавничу діяльність, так і закордонну. На основі аналізу публіцистичних текстів з'ясовується загальне бачення колективом «Нової Зорі» функціонування католицької преси і книги.

Книговидавання, преса, публікації, часопис, газета

Релігійна преса і книговидавання, які в міжвоєнний час (період 1920–1939 рр.), що на сучасному етапі, займає важливе місце у формуванні суспільного світогляду. Звісно, багато обставин функціонування і методів впливу змінилося та вдосконалилось, однак засадничі питання залишилися тими ж. Зокрема, важливою і надалі залишається проблема релігійної преси і книги як самотнього явища, як того чинника, що допомагає людині знайти своє місце в житті. Не зникають і запитання: «Якою саме має бути релігійна періодика та книга?»; «Наскільки глибоко і всебічно вона повинна втручатися у людське життя і світогляд?». З'явилися також і нові проблеми — такі як сумісність релігії із науковим знанням, потреба у перегляді парадигми релігійного світобачення, адаптації її у нових соціокультурних реаліях.

Актуальність теми публікації полягає у потребі дослідження видавничого досвіду попередників, зокрема в межах католицького пресо- та книговидавання, для пошуку шляхів вирішення сучасних проблем, що постають перед українськими видавцями. Новизна дослідження виражається в аналізі часописних публікацій, в яких розглядаються питання функціонування, розповсюдження, впливу та протистояння католицької та світської преси і книги.

Функціонування газети «Нова Зоря» висвітлюється у таких нових дослідженнях: статті «Матеріали про історію українських визвольних змагань на сторінках «Нової Зорі» (1926–1939 рр.)» [19], «Покажчик змісту «Нової Зорі» (1937 р.): спроба подання інформації джерелознавчого типу» [21], «Часопис «Нова Зоря» (1926–1939 рр.): до проблеми визначення типу видання» [22] В. Передирій, «Редакторська робота Осипа Назарука у газеті «Нова Зоря» у 1920–1930-х рр.» Л. Сироти [27], розгляд «Нової Зорі» поряд з іншими періодичними виданнями міститься у монографіях «Українська преса Галичини (1919–1939 рр.) і журналістикознавчий дискурс» Л. Сніцарчук [28], «Українська «католицька критика»: феномен 20-30-х рр. ХХ ст.» М. Комариці [15], статті «Католицька Акція у редакційно-видавничій та літературознавчій діяльності О.-М. Моха: інтерпретаційні моделі» М. Комариці [14]. Окрім того, бібліографічні відомості про видання можна знайти в історико-бібліогра-

фічному дослідженні «Українські часописи Львова 1848–1939 рр.» [20]. Окрема згадка про часопис міститься також в «Історії української преси» А. Животка [10].

На початку ХХ ст. вплив преси на громадську думку був дуже значним. У сучасному світі із доступом до Інтернету, активним функціонуванням телебачення та радіомовлення важливість преси вступає у жорстку конкуренцію за свого реципієнта. На початку ж минулого століття інформаційний ринок послуговувався значно меншою кількістю каналів впливу, тож преса займала вагоміші і впевненіші позиції.

Основний принцип католицької періодики, визначений папським органом «Оссерваторе Романо», — «поза партіями і над партіями» — редакція часопису в статті «Післанництво католицької преси» [24] розуміє трохи відмінно, роз'яснюючи, що політика є дотичною до релігії і моралі, роз'єднуючи партійність і теоретичне політикування, і доходить кардинально протилежної позиції: «Ясно, що католицька суспільна акція не може занедбувати політики під тим оглядом, а противно, вона може і повинна їй вповні і всеціло посвятитися».

З приводу першого десятиліття «Нової Зорі» в часописі опублікували статтю «Завдання католицького часопису» [7]. Автор публікації виводить два основних завдання: оборона засад віри, етики і Церкви супроти всяких ворожих і розкладових течій; «офензива в тім значінні, щоб поширювати і поглиблювати здійснювання засад віри й етики у всіх ділянках людського життя, т. є. на полі просвітнім, економічним, політичним, словом, в цілім правдиво культурнім розвою людства». На його переконання, «Нова Зоря» сповна виконує ці два завдання.

У загальному ставленні греко-католицьких священників до видавничої справи проявляється консерватизм і бажання створення нових періодичних видань за зразком тих, які діяли до війни. На деканальному Соборі 24 вересня 1931 р. при розмовах про поширення католицької преси всім припала до вподоби думка про відновлення «Місійного Листка», про що позитивно відгукується й автор допису, але редакція «Нової Зорі», яка була безпосередньо причетна до видавничої справи, зазначила у своїй примітці до статті, що економічні реалії уже зовсім не ті і, більш того, вже «не ті часи, не ті люди» [8].

Редакція часопису неодноразово наголошувала на тій пресі, яку вони трактували як ворожу: ліберальна, радикальна, порнографічна, атеїстична тощо. У статті «Про пресу» автор зазначав, цитуючи слова одного з єпископів, що ця преса «відбирає у читачів самостійність думання і застанови, а натомість впроваджує в душу хаос, замішання й умову плиткість» [25]. У статті «В справі католицької преси» автор, констатує негативний вплив некатолицької преси, вказував, що кожен «мусить жахом перенятися і zarazом мусить признати, що єдиним ліком і середником проти сего лячного спустошення є католицька преса» [6].

Як захист проти нападок чужих таборів мала бути католицька преса. У статті «Пекуча потреба католицької преси» [18] автор подає цитати з багатьох публікацій «Громадського Голосу» та «Світла», що містять агресивні відгуки про діяльність українських священиків. Чвари часто виникали через конкуренцію у сфері народної просвіти, коли читальні відкривали парохі і соціалістично-комуністичні організації. У статті «Католицька преса» О. Назарук зазначає, що «ні в однім краю на світі не мають католики такої преси, яка могла б видержувати хоч сяк-так конкуренцію з пресою ворожою католицизмови або неутральною» [3]. Більшу небезпеку для людей він вбачав не так у ворожій пресі, бо її діячі «часто зневірюються у своїй ворожнечі й вертають у ряди Церкви», як у нейтральній, бо вона «знаходить лекший доступ до католицьких домів, ніж явно ворожа і призвичаює уми католиків до байдужості для своєї Церкви».

Перед католицькою пресою, як і перед будь-якою іншою, поставало питання: «Як поширювати періодику?». За допомогою автори статей звернулися до закордонного досвіду. У публікації Р. Г-к «Як ширити католицьку пресу» [30] автор пропонував для розгляду, запропоновані німецькими видавцями, дванадцять методів поширення християнських часописів, в основі яких лежали проповідницькі засади, а також умови преференцій попиту тих підприємств, що рекламувалися у християнських часописах. Автор статті «Організація поширення доброї преси» [17] наголошував, що «...щоб були результати з наших змагань, треба конечно перевести організацію поширення преси», пропонуючи як приклад модель розповсюдження періодики українською еміграцією у Канаді: «Сю організацію перевели вони там системою т. зв. трійок. [Які складаються] з 1. представника часопису, 2. колектора і 3. кореспондента... Представник, це передовсім ідеологічний репрезентант часопису... Колектор, це свого рода фінансовий заступник адміністрації часопису... Кореспондент, се місцевий репортер часопису». Ще одним методом поширення преси, запозиченим із британського досвіду, був запропонований в уже згадуваній статті «Як ширити католицьку пресу» [30] метод «церковних полицюк», коли на виданнях просто поміщували ціну і кожен охочий міг їх брати, а гроші кидати в скриньку поряд. Необхідно акцентувати позицію автора, що видання не повинні продаватися у приміщенні церкви, а на території поблизу неї: притворі, захристі тощо, а ще краще це робити в кіосках біля церкви як поінформовано в замітці «Кіоски католицької преси в кожній католицькій парохії» [13].

Складність розвитку і поширення релігійної преси проявлялася ще й у тому, що, за статтю «Католицьке печатане слово» [12], із п'яти тисяч осіб (священиків, монахів, черниць, богословів тощо) лише десять відсотків купують по одному примірнику українських католицьких видань і лише третина з них згодна займатися «кольпортажем», тобто активно поширювати і пропагувати часописи. Автор публікації докладно описує основи цього способу поширення видань, основуєчи його на «живому слові».

Окрім заохочування до поширення та читання як книжок, так і преси, є ще одна, суто пресова, особливість — зберігання видань у річниках. «Річник поважного часопису се передовсім річ дуже виховуюча. Не в тім діло, чи перегляд річника газети дає читачеві «щось нового» для його знання. А в тім, що читаючи другий раз буцімто «відомі річи» в пізнішій часі, має читач змогу контролювати свій власний розвиток, то є, пізнавати себе, порівнюючи, які вражіння і думки викликали у нього статті на різні теми, коли він читав перший раз, а які — коли їх читав чи переглядав опісля, по році або й пізніше» [2]. З огляду на те, що річники газет ніколи не перевидаються (за кількома винятками) такі збірки мають ще й поважну бібліографічну цінність. «Нова Зоря», побіч публікації матеріалів, які популяризували культуру нагромадження газетних чисел, і сама активно виступала за таке збереження свого часопису і пропонувала любителям католицького слова за додаткову плату здійснювати друк чисел на кращому папері і безпосередньо віддавати їх без використання поштових переказів або щопівроку висилати збірки всіх чисел [23].

Частина газетних публікацій у виданні відводиться роздумам авторів на тему масового часопису для народу. Осип Назарук у статті «Про газету для народу» [4] слушно критикує бульварність і сенсаційність популярних газет, зазначаючи, що завдяки цьому: «1) псується смак народу, 2) марнується йому час на дурниці, 3) обнижується загальний уровень його духа і 4) найшкідливіше — роздирається суспільність на дві часті: верхи, котрі сміються з такого «душевного корму» для народу, та народні маси, котрі при таких їх «кормі» не можуть мати нічого спільного з духовними інтересами своїх власних верхів». Докладніше про потребу саме католицької преси для народу йдеться у статті Михайла Вовчика «Ще про українсько-католицький часопис для народу» [5], де автор заохочував священників до жертвування на пресовий фонд нового видання.

Кооперування у різних галузях виробництва, зокрема видавничої справи, яке активно популяризувалося у Радянському Союзі, в Галичині також застосовувалося доволі часто. Видавничі кооперативи зазвичай формувалися на основі політичних уподобань, наприклад «Наш Край» і «Червона Калина» — в руках націоналістів, «Діло» — в руках ундистів, «Друкар» — соціал-демократів, «Книжка» і «Наша Культура» — в руках селян-робітників» [11] тощо. Відчувалася потреба і в католицькій видавничій кооперативі — ця думка розвинута у статті «Про католицьку видавничу кооперативу» [11]. Автор закликав людей «занятися тою справою, започаткувати збирання уділів і добровільних датків», пропонував, якщо важко разово скласти внесок, то «розложити [його] на рати», намагатися зібрати якомога більший видавничий фонд, бо «з малим не можна тепер починати роботи і ніколи не досягнеться поважних наслідків».

На відміну від значної уваги, яка приділялася католицькій пресі, католицька книга менше цікавила авторів «Нової Зорі». Автор статті «Справа на часі» вказував: «Наші люде бідні. А книжка дорога» [28], тож низька купівельна здатність населення однозначно негативно впливала на розвиток

католицького книгодрукування. Вирішенням цієї справи в таких складних економічних умовах могло бути лише одне — парафіяльні бібліотеки. Однак такі дії теж могли бути успішними до певної межі, тому що «фонди на закупно книжок і часописів та на покриття зв'язаних з веденням бібліотеки коштів повинно достарчити дотичне товариство» [28]. Маються на увазі релігійні товариства, але фінансові фонди таких організацій також обмежені, тож можливість достатнього забезпечення закупівель актуальною і цікавою читачам літературою має певні рамки.

На переконання автора згадуваної статті «Католицьке печатане слово» [12], католицька видавнича справа за кількістю назв видань займала шосте місце серед інших, у ще одній статистичній статті — «Наші видавничі справи» [16] — подається цифра — 14 %. Причиною цього можна вважати те, що «не читач шукає за книжкою, але книжка за читачем» [12], тому розповсюдження книжки потребувало нових засобів, що б відповідали вимогам часу. Також «сучасна байдужність до релігійних справ се наслідок раціоналізму, котрий підкопав віру в людських серцях. Людський дух стративши віру в правдивого Бога шукає заспокоєння в ріжних сурогатах» [8], тому узгодження з цим раціоналізмом і подання його з погляду віри було важливим питанням, яке поставало перед кожним католицьким видавцем, що хотів посісти відповідний сегмент ринку.

Потреба в доступній книжці для народу, яка би була сповнена католицького віровчення, і до того ж висвітлювала популярні соціальні, наукові, культурні та інші питання, була актуальною упродовж усього міжвоєнного періоду, однак значного успіху в цьому напрямі католицьким видавцям досягнути так і не вдалося. Як підсумовує Олександр Мох у статті «Бібліотека Релігійної Освіти» і «Католицькі читання» про діяльність самосвітних видавництв: «Перш усього треба сказати, що властиво досі (15.XII.1937) ми, католики-Українці, таких видавництв не маємо... можна б до самоосвітніх видань зачислити деякі брошури «Бібл. УКО» та «Нової Зорі» чи «Правди», та вони писані в більшості не так для народу, як радше для інтелігентів» [1]. Це ж стосується і видавництва ордену василіан у Жовкві, яке видавало релігійний часопис «Місіонар» й інші видання для віруючої інтелігенції, і хоча й було потужним видавничим центром, але приділяло масовим виданням для народу недостатньо уваги.

Узагальнюючи проаналізовані матеріали, можна дійти висновків, що автори часопису «Нова Зоря», які порушували на сторінках часопису питання функціонування, розповсюдження, розвитку католицької преси і книги, сходилися у кількох ключових позиціях: протиставлення «доброї» (католицької) і «поганой» (по суті, всієї іншої) преси та книги; потреба не лише в популяризації читання, заохоченні до підтримки вже наявних часописів і створення нових, а й у налагодженні гнучкої системи розповсюдження видань; необхідність висвітлення актуальних, але культурно виважених, без зайвої сенсаційності проблем та заснування серій книжок та брошур, які б на базі католицького світогляду розглядали важливі суспільні питання.

1. Арамис [Мох О.]. «Бібліотека Релігійної Освіти» і «Католицькі читання» / Арамис // Нова Зоря. — 1938. — 16 січ. (ч. 3). 2. А. Ч. [Назарук О.]. Вартість річника часопису / А. Ч. // Нова Зоря. — 1929. — 24 січ. (ч. 5). 3. А. Ч. [Назарук О.]. Католицька преса / А. Ч. // Нова Зоря. — 1928. — 3 черв. (ч. 41), 7 черв. (ч. 42). 4. А. Ч. [Назарук О.]. Про газету для народу / А. Ч. // Нова Зоря. — 1929. — 20 січ. (ч. 4). 5. Вовчик М. Ще про українсько-католицький часопис для народу / о. Михайло Вовчик // Нова Зоря. — 1927. — 13 берез. (ч. 10). 6. В справі католицької преси // Нова Зоря. — 1930. — 26 січ. (ч. 6). 7. Григорій. Завдання католицького часопису / Григорій // Нова Зоря. — 1935. — 6 січ. (ч. 1). 8. Гіль М. Про католицьку пресу / М. Гіль // Нова Зоря. — 1931. — 22 жовт. (ч. 80). 9. Д. б. Книжки і брошури «Нової Зорі» і «Правди» / Д. б. // Нова Зоря. — 1935. — 28 квіт. (ч. 31). 10. Животко А. Історія української преси / Аркадій Животко. — К., 1999. — С. 282—283. 11. Інж. М. Про католицьку видавничу кооперативу / інж. М. // Нова Зоря. — 1931. — 26 лип. (ч. 55). 12. Католицьке печатане слово // Нова Зоря. — 1938. — 31 берез. (ч. 24). 13. Кіоски католицької преси в кожній католицькій парохії // Нова Зоря. — 1935. — 9 черв. (ч. 42). 14. Комариця М. Католицька Акція у редакційно-видавничій та літературознавчій діяльності О.-М. Мох: інтерпретаційні моделі / М. Комариця. — Львів, 2011. — Вип. 1(19). — С. 432—454. 15. Комариця М. Українська «католицька критика»: феномен 20-30-х рр. ХХ ст. / М. Комариця / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаніка, Відділення «Науково-дослідний центр періодики». — Львів, 2007. — 328 с. 16. Мох О. Наші видавничі справи / Ол. Мох // Нова Зоря. — 1935. — 17 листоп. (ч. 88). 17. Організація поширення доброї преси // Нова Зоря. — 1928. — 24 черв. (ч. 47). 18. Пекуча потреба католицької преси // Нова Зоря. — 1927. — 24 цвіт. (ч. 16/17). 19. Передирій В. Матеріали про історію українських визвольних змагань на сторінках «Нової Зорі» (1926–1939 рр.) / Валентина Передирій // Українська періодика: історія і сучасність : доп. та повідомл. дев'ятої Всеукр. наук.-теорет. конф., Львів, 28-29 жовт. 2005. — Львів, 2005. — С. 310—313. 20. Передирій В. Нова Зоря / В. Передирій // Українські часописи Львова 1848–1939 рр. : іст.-бібліогр. дослідж. : у 3 т. — Львів, 2003. — Т. 3: 1920—1939 рр. — Кн. 1: 1920—1928 рр. — С. 590—596. 21. Передирій В. Показчик змісту «Нової Зорі» (1937 р.): спроба подання інформації джерелознавчого типу / В. Передирій // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. — Львів, 2005. — Вип. 15. — С. 187—195. 22. Передирій В. Часопис «Нова Зоря» (1926–1939 рр.): до проблеми визначення типу видання / В. Передирій // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. — Львів, 2005. — Вип. 13. — С. 44—54. 23. Під увагу любителів гарних книг // Нова Зоря. — 1928. — 18 листоп. (ч. 89). 24. Післанництво католицької преси // Нова Зоря. — 1926. — 7 берез. (ч. 9). 25. Про пресу // Нова Зоря. — 1937. — 14 листоп. (ч. 87). 26. Р. Г.-к. Як ширити католицьку пресу / Р. Г.-к. // Нова Зоря. — 1932. — 7 січ. (ч. 1). 27. Сирота Л. Редакторська робота Осипа Назарука у газеті «Нова Зоря» у 1920–1930-х рр. / Л. Сирота // Мандрівець. — 2009. — № 4. — С. 66—76. 28. Сніцарчук Л. В. Українська преса Галичини (1919–1939 рр.) і журналістикознавчий дискурс / Л. Сніцарчук. — Львів, 2009. — 416 с. 29. Справа на часі // Нова Зоря. — 1927. — 29 трав. (ч. 21). 30. Як ширити католицьку пресу // Нова Зоря. — 1930. — 5 січ. (ч. 1).

ИЗДАТЕЛЬСКОЕ ДЕЛО В ПОНИМАНИИ ЖУРНАЛИСТОВ ГАЗЕТЫ «НОВАЯ ЗОРЯ» (1926–1939 ГГ.)

Проанализировано публикации, в которых рассматриваются католическая пресса и книгоиздание. Изучено сообщения как об отечественной издательской деятельности, так и о заграничной. На основании анализа публицистических текстов определено общее видение коллективом «Новой Зори» функционирования католической прессы и книги.

PUBLISHING IN CONCEPTION OF JOURNALISTS OF NEWSPAPER «NOVA ZORIA» (1926–1939)

In the article publications, that are dedicated to Catholic press and book publishing, were analyzed. Publications about native and abroad publishing were studied. On the base of analysis of publicistic texts the common vision of collective of “Nova Zoria” on Catholic press and book functioning was cleared up.

Стаття надійшла 02.12.2011

УДК 070.488

О. М. Василюшин*Українська академія друкарства***ГАЗЕТА «ВІТЕБСЬКИЙ КУР'ЄР» (2009–2011)
ЯК ПРИКЛАД НЕДЕРЖАВНОЇ ПРЕСИ В БІЛОРУСІ**

Здійснюється спроба дослідження незалежного часопису «Вітебський кур'єр»: подана характеристика видання, його основні риси, мета та напрями діяльності, описується структура та дизайн газетного номера, класифікуються та систематизуються основні рубрики, аналізується тематика друкованих тут статей.

Газета, тижневик, часопис, видання, Вітебськ, кур'єр, преса, рубрика, заголовок, шпальта, інтерв'ю

Незалежна преса в Білорусі сьогодні буквально загнана в резервацію. Недержавним суспільно-політичним виданням (для того, щоб не впливати на громадську думку), дозволено виходити тиражами, які влада вважає безпечними для себе (незалежні видання сприймаються нею як велика небезпека). Та головне, що незалежна преса в країні існує, і її значення з кожним днем зростає (у зв'язку зі швидкими змінами в білоруському суспільстві, яке поки що в стані пасивного несприйняття режиму, але поступово наближається до точки активності).

До таких видань, які формують суспільну думку й активно впливають на читацьку аудиторію, належить газета «Вітебський кур'єр» («ВК») — одне з найпопулярніших незалежних інформаційно-публіцистичних видань у Вітебській області. Реанімований Ольгою Карач майже з нуля (після закриття газети «Вітебський кур'єр-М») тижневик з честю витримує нерівну боротьбу з владою [35].

Перший номер оновленого «Вітебського кур'єра» вийшов 18 вересня 2009 року. З листопада газета виходить щочетверга в неперервному режимі форматом А3, має 12 смуг (на першій і останній раніше застосовувались елементи зеленого кольору, а з № 31(43) від 9 вересня 2010 р. ці сторінки повноколірні). 80–90% матеріалів газети — власного виробництва. Початковий тираж становив 1000 екземплярів, з березня 2010 р. збільшився до 10 тис. примірників.

До редакції газети входять: головний редактор — Олег Борщевський (загальні питання видання), шеф-редактор — Вадим Борщевський (підготовка номерів), а також відповідальний секретар, коректор і спеціаліст з дизайну та верстки. Видавець — ТЗОВ «Видавничий дім «Зубр»; адреса редакції: м. Смоленськ (Росія), вул. Автозаводська, 25/22.

Газета зареєстрована як багатомовне видання, хоча статті, переважно, публікуються російською та білоруською мовами (у співвідношенні приблизно 80:20). Деякі матеріали, виходять виключно білоруською і вже стали візитівкою газети (наприклад, рубрики Лявона Борщевського, Міхася Цибульського чи Світлани Барановської).